

პოლიტიკური ოპოზიცია საქართველოში Political Opposition in Georgia

თეიმურაზ ქარელი - ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი
ისტორიის დოქტორი, ასოცირებული მკვლევარი
temurkareli1@gmail.com

Teimuraz Kareli - Ilia State University Institute of Political Science,
Doctor of History, Associate Researcher
temurkareli1@gmail.com

Abstract. In the bag round of recent developments in Georgia, the issue of political opposition has become an issue of priority. The study of political opposition and protest movement in political science remains a current problematic situation. The article aims to present the research of methodological issues of the Georgian political opposition, to analyze them, and to describe the research program of the political opposition model. It describes three blocks of the program: 1. Participation in the political opposition; 2. Political "challenges"; 3. "Outrage" of the Georgian society. The paper characterizes the understanding of the mechanism of political opposition, with its latent and manifest opposition. To clarify the nature of the opposition, the paper explains the essence of the fundamental problems of the socio-cultural identity of the Georgian society. It highlights the waves of modernization in Georgia, "culture", the effect of "fatigue", the demonstration of the mechanism of political mobilization, the "demand" of opposition. The author singles out and analyses the "outrage" of the society. The interpretation of the current opposition's demands implies the understanding of the mechanism of political mobilization. Moreover, it considers such problems as the socio-cultural identity of the Georgian society; inequality in the development of the civilization process; detachment from the masses of the ruling "elite"; the social character of the person; type of social structure; prioritization of political issues; the dominance of legitimate demands. Particular attention is paid to the description of the conceptual image of the political opposition. The paper emphasizes that the analysis of relevant issues of the current political situation is associated with great difficulties. In this regard, firstly, it is necessary to create a monitoring base and, most importantly, conceptual processing of the issue, which will lead to a deeper understanding and interpretation of data, expanding the scope of research.

Key concepts: Opposition; Political opposition; Waves of Modernization; "Culture" in Georgia; Public "Outrage"; "Effect of Fatigue"; Political Mobilization; The "Demands" of the Opposition; Social Character of the Person; Type of Social Structure; Conceptual Picture of Political Opposition.

ოპოზიცია დემოკრატიული სახელმწიფოს პოლიტიკური პროცესის ორგანული შემადგენელი ნაწილი, ხელისუფლებაში პოლიტიკური პარტიების როტაციის ბუნებრივი სუბიექტია. დასავლეთში, სახელდობრ, ბრიტანეთში, წამყვანი ოპოზიციური პარტიის ლიდერი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს, ოპოზიცია ოფიციალურ დონეზე მოიხსენიება „მისი უდიდებულესობა ოპოზიციად“; ის ქმნის „ჩრდილოვან კაბინეტს“, რომლის „მინისტრებიც“ მათი სფეროების ფარგლებში თვალს ადევნებენ, აკრიტიკებენ ხელისუფლების პოლიტიკას და ელექტორატს ალტერნატიულ კურსს სთავაზობენ. დემოკრატიული სახელმწიფო პოლიტიკის თუ პოლიტიკის მეცნიერების ეს ანბანური ქეშმარიტება თითქოს ჩვენთვისაც მისაღები უნდა იყოს, პოლიტიკური სისტემა ამ პრინციპებს უნდა ემყარებოდეს და მოქმედებდეს, მაგრამ, ფაქტია,

ვესტმინსტერული სისტემის თუ ზოგადად კონსოლიდირებული დემოკრატიის დამკვიდრება ქვეყანას გადაულახავ დაბრკოლებად ექცა. რატომ ხდება ასე, ნუთუ ძირშივე გამორიცხულია ზემოაღნიშნულს თუნდაც მიახლოებული ქართული ანალოგი?

ბოლო დროს განვითარებული მოვლენების ფონზე, პოლიტიკური ოპოზიციის თემას პრიორიტეტული ხასიათი მიეცა, დროდადრო ოპოზიციური და საპროტესტო მოძრაობის ტალღა სისტემას „ჩამოშლით“ ემუქრება, კრიზისი, არასტაბილურობა ქვეყანას გამოუვალ მდგომარეობაში ამყოფებს. აშკარა ხდება, რომ პოლიტიკური სიტუაციის შესაბამისი პრობლემატიკის ანალიზი დიდ სირთულეებს უკავშირდება. ეს ერთ-ერთი მიზეზია იმისა, რომ ქართულ პოლიტიკის მეცნიერებაში პოლიტიკური ოპოზიციის და საპროტესტო მოძრაობის კვლევა პრობლემურ სიტუაციად რჩება. ცალკეული პუბლიკაციები ქართულ გაზეთებში სამწუხარო რეალობას ვერ ცვლის. ოპოზიციის მოქმედებებს ქართველი ექსპერტების კრიტიკა არ აკლია. ყველას გულწრფელად სურს „ძლიერი და სოლიდური, თავის თავში საფუძვლიანად და ობიექტურად დარწმუნებული, სახელმწიფო ინტერესებზე შეგნებული პასუხისმგებლობით და არა გიმნაზისტური ტრფომა-გატაცებით მზრუნავი ოპოზიციის ხილვა“.⁴⁴ მაგრამ, მათი ეს შეფასებები მხოლოდღა ინტუიტიური ხედვის შედეგია და გაცილებით ღრმა ანალიზს ითხოვს. ამიტომაც, ვფიქრობთ, უწინარეს ყოვლისა, აუცილებელია სამონიტორინგო ბაზის შექმნა და, რაც მთავარია, საკითხის კონცეფტუური დამუშავება, რომელიც მონაცემთა უფრო ფართოდ გააზრების და ინტერპრეტაციის, საკვლევი საკითხის წრის გაფართოების საშუალებას მოგვცემს.

სტატია მიზნად ისახავს საქართველოში პოლიტიკური ოპოზიციის კვლევის მეთოდოლოგიური საკითხების წამოწევას, მათ ანალიზს, პოლიტიკური ოპოზიციის მოდელის საკვლევი პროგრამის აღწერას. პროგრამა სამი ბლოკისგან შედგება. ესენია:

1. *მონაწილეობა პოლიტიკურ ოპოზიციაში.* ვინ უწევს სახელმწიფოს ოპონირებას ქართულ საზოგადოებაში? ვინ არის ოპოზიციაში: არასტრუქტურირებული მასაა თუ საზოგადოების ცალკეული ჯგუფებია? საზოგადოების რომელი ჯგუფებია სახელმწიფოს მიმართ ოპოზიციაში? როგორ არის ის ორგანიზებული ქართულ საზოგადოებაში: მასობრივი ოპოზიციიდან სისტემური ოპოზიციისკენ თუ პირიქით?

2. *პოლიტიკური „გამოწვევები“:* რას მოითხოვს ოპოზიცია? რა იწვევს საქართველოს პოლიტიკურ სისტემაში მასობრივ ოპოზიციას? რას მოითხოვს

⁴⁴ იხ. ცინცაძე სოსო. ქართული ოპოზიცია პროფილსა და ანფასში. – „მთელი კვირა“, 2009. 17 აგვისტო, № 219 (609)

შიდასისტემური ოპოზიცია? როგორია ქართული საზოგადოების შიდა და გარე პოლიტიკური ინტერესები. როგორია მასობრივი ოპოზიციის არაპოლიტიკური მოთხოვნები: შეუძლია თუ არა ამ მოთხოვნებს სახელმწიფოს დესტაბილიზაციის გამოწვევა? ვის მიმართაა ეს „გამოწვევა“: ცენტრის, რეგიონის თუ ადგილობრივი თვითმმართველობის მიმართ?

3. *ქართული საზოგადოების „აღშფოთება“*: როგორ მოქმედებს ოპოზიცია? შიდა სისტემური ოპოზიცია: მომართულია პოლიტიკური სისტემის კონსოლიდაციაზე თუ მის გათიშვაზე? სახელმწიფოს მიერ სანქციონირებული საზოგადოების აღშფოთება; არასანქციონირებული მასობრივი პროტესტი; სტაბილური სახელმწიფოს პოტენციური საფრთხეები. პოლიტიკური ძალადობა: სახელმწიფოსთან კონფლიქტის რეალურობა. სახელმწიფოს სტაბილურობის პოტენციური და რეალური საფრთხეების ლოკალიზაცია.

რა თქმა უნდა, ზემოაღნიშნულ საკითხთა ჩამონათვალი შეიძლება შეივსოს. მაგალითად, დაემატოს ბლოკი „პოლიტიკური სისტემის ქცევა“, რომელიც მისი ცვლილების საკითხს მოიცავს და ა.შ. თუმცა, ვფიქრობთ, ყველაზე მნიშვნელოვანი მაინც საკვლევი მოდელის საფუძვლის შერჩევის პრობლემაა.

ამ მოდელში *პოლიტიკური ოპოზიციის მექანიზმის* გაგება ასეთია: თუ ინდივიდებს მათ მიერ გაზიარებული ფასეულობათა სისტემის საშუალებით არ შეუძლიათ მათივე მოთხოვნების, წუხილების რეალიზაცია და იძულებულნი არიან თავისი ქცევა შეუფარდონ მათთვის *უცხო ოფიციალურ* ანდა *ფაქტობრივად გაბატონებულ* პოლიტიკურ და სამართლებრივ ნორმებს და ინსტიტუტებს, ამ შემთხვევაში წარმოიშვება სახელმწიფოსგან საზოგადოების გაუცხოების პროცესი; ეს თავის მხრივ, იწვევს ქცევის პასიურ ან აგრესიულ ფორმებს. აგრესიული ფორმა ინდივიდუალურ ან კოლექტიურ კონფლიქტურ ქცევაში ვლინდება, მათ შორის პოლიტიკურშიც. ამით „ფასეულობების კონფლიქტი“ ლატენტურიდან მანიფესტირებად კონფლიქტურ მოქმედებად გარდაიქმნება, რასაც ჯერ სოციალური სისტემის, შემდგომ კი პოლიტიკური სისტემის დესტაბილიზაცია მოსდევს.

ამრიგად, ოპოზიცია არ გულისხმობს მხოლოდ პოლიტიკურ ორგანიზაციებს ან პარტიებს (ლათინური სიტყვიდან „*oppositio*“ - დაპირისპირება). ოპოზიცია არის ინდივიდის, ჯგუფის ან ორგანიზაციის ქცევითი წინასწარგანწყობა (ლათენტური ოპოზიცია), რასაც, გარკვეულ პირობებში, შესაძლოა მათი კონკრეტული მოქმედებებიც მოჰყვეს (მანიფესტირებადი ოპოზიცია). ეს უკანასკნელი გამოიხატება: (ა) „კოლექტიური ქცევით“ (მოვლენით, ამბავით), რომელიც (ბ) მიზნად ისახავს არსებული პოლიტიკური სისტემის შეცვლას და (გ) ვლინდება

შიდასისტემური და/ან მასობრივი აქტების ფორმით, მათ შორის პოლიტიკური ძალადობითაც.

მოდერნიზაციის ტალღები საქართველოში. ქვეყანაში უწინდელი თუ ახლანდელი ოპოზიციის ხასიათის გასარკვევად აუცილებელია ქართული საზოგადოების სოციოკულტურული იდენტობის ფუნდამენტური პრობლემის არსის გარკვევა. მოდერნიზაცია არის ტრადიციულიდან ისეთ თანამედროვე საზოგადოებაზე გადასვლის პროცესი, რომელიც დამყარებულია რაციონალიზმის, ინდუსტრიული ეკონომიკის საკუთარი გამოცდილების, კერძო საკუთრების, ტერიტორიის, როგორც ეკონომიკური განვითარების საფუძვლის და ა.შ. ფასეულობებზე. თუ ამ განსაზღვრებას დავეთანხმებით, მაშინ შეიძლება ითქვას, რომ საქართველომ მოდერნიზაციის რამდენიმე ტალღა გადაიტანა: რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში, 1918-1921 წლებში, საბჭოთა იმპერიის შემადგენლობაში, განსაკუთრებით ე.წ. „პერესტროიკის“ პერიოდში; ბოლოს, 1990 წლიდან დღემდე, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ წლებში.

XX საუკუნემდე საქართველოში ბატონობდა ტრადიციული საზოგადოება, რომელშიც ადამიანთა უმეტესობა მცირე, გაფანტულ ერთობებად, თემებში ცხოვრობდა; მას არსებობის მწირი საშუალებები და ასეთივე მცირე ნამეტი პროდუქტი ჰქონდა, არ იცოდა „წერა-კითხვა“ და ანგარიში. სიტუაცია ნაკლებად შეცვალა რუსეთის იმპერიაში ცნობილმა სხვადასხვა რეფორმებმა, „მოდერნიზაციის ტალღებმა“, რომლებიც ბუნებრივია საქართველოსაც შეეხო.

განსაკუთრებით საყურადღებოა გასული საუკუნის მიწურულს, 80-იან წლებში წამოსული ტალღა, რასაც თან მოჰყვა იმპერიის კოლაფსი და დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა წარმოშობა. ამ პერიოდში ნათელი გახდა, რომ პიროვნების ფასეულობითი ორიენტაცია, საკუთარი ორიენტაციების სელექციურად მოწესრიგების საკუთარი უნარი წარმოიშვება არა იმდენად ეკონომიკასთან ურთიერთქმედებით, არამედ, უწინარეს ყოვლისა, კულტურის სისტემასთან ინტერაქციით, რასაც ინდივიდი თავისი არსებობის, სიცოცხლის პირველივე ნაბიჯებიდან ითვისებს სოციალიზაციისა და გამოცდილების ურთიერთგაზიარებით, ეკონომიკური და პოლიტიკური ანომალიების დაბრკოლებათა გადალახვით.

მოდერნიზაციის პროცესის შედეგად საქართველოში თანამედროვე საზოგადოების დამკვიდრება ისტორიულად სამ ტიპს (ფაზას) გაივლის. ესენია: 1. *ადრეული მოდერნიზაცია* (იდეოლოგიური ფაზა), რომელიც გულისხმობს საზოგადოების მიერ განვითარების ერთიანი სტრატეგიის არჩევანს; 2. *მოწინააღმდეგე მოდერნიზაცია* (პოლიტიკური ფაზა) - თანამედროვე სახელმწიფოს, როგორც განვითარების სტრატეგიის რეალიზაციის მექანიზმის შექმნა; 3. *გვიანი მოდერნიზაცია* (ეკონომიკური ფაზა), რაც

გულისხმობს განვითარების სტრატეგიის მატერიალურ რეალიზაციას. თუ პრობლემას ამ კუთხით შევხედავთ, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ამჟამად საქართველო პირველიდან მეორე ფაზაზე გადასასვლელზეა და ეს უკანასკნელი კი ორიენტირებულია თანამედროვე სახელმწიფოს შექმნაზე.

„კულტურა“ საქართველოში. სხვადასხვა მაჩვენებლებით საქართველოს დღემდე არ გააჩნია ის საერთო კულტურა ანუ „სიმბოლოების“ და „ქცევის წესების“ ისეთი მთლიანი სისტემა, რომელსაც საზოგადოების ყველა ჯგუფი გაითავისებდა და უზრუნველყოფდა ინდივიდთა ნორმალური ცხოვრების აუცილებელ საერთო „წესრიგს“. ეს აიხსნება იმით, რომ თანამედროვე საზოგადოება ტრადიციულს მხოლოდ მაშინ გადასწონის, როდესაც საზოგადოების თავდაპირველი სტრუქტურირება მეორეული სტრუქტურირებით შეიცვლება; ამ პროცესში ტრადიციული ჯგუფების წარმომადგენლები (ეთნოგენური ჯგუფები, სხვადასხვაგვარი მოდიფიკაციის თემები) ერთი და იმავე სტატუსური ჯგუფის მონაწილეები გახდებიან, რაც შეარბილებს ტრადიციულ-ჯგუფურ განსხვავებებს და შექმნის მათთვის ერთიანი საზოგადოების წარმოქმნის პირობებს.

ს. ბრემერის მართებული მოსაზრებით საზოგადოების ჯგუფური სტრუქტურირება, ე.წ. სარესურსო-მობილიზაციური თვალთახედვით, ოპოზიციური კოლექტიური ქცევის ინტერპრეტაციის მნიშვნელოვანი მხარეა.⁴⁵ ამ მოდელით ნებისმიერ საზოგადოების რესურსი ყოველთვის გარკვეულწილად შეზღუდულია; ამდენად მასში გარდაუვალია მნიშვნელოვანი კონკურენციის აღმოცენება, მათ შორის ძალაუფლების რესურსების განაწილების სფეროშიც. აქედანაა სწორედ პოლიტიკური ოპოზიციის წარმოშობის ფესვებიც. ამ თვალსაზრისით კონკურენციის მექანიზმი უკავშირდება „კოლექტიურ ქცევას“ (რაიმე ხდომილებას, ამბავს, მოვლენას), რომლის თავდაპირველი სუბიექტია ჯგუფი, როგორც საზოგადოების სტრუქტურის ერთეული. „კოლექტიური ქცევის“ გასაგებად მთვარი ფაქტორია ინდივიდის ჯგუფთან ურთიერთობის ხასიათი, თუმცა სხვა ფაქტორებთან ერთად, პოლიტიკური ოპოზიციის შექმნაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს რესურსების (ჯგუფური ლოიალურობის, საფინანსო სახსრების და ა.შ.) შიდაჯგუფური მობილიზაციის უნარიც, რაც აუცილებლად ზღუდავს კოლექტიური ოპოზიციური მოქმედების განხორციელების მექანიზმებსაც.

1921 წელს დიდი ხნით შეწყდა საქართველოს საზოგადოების თანამედროვე სტრუქტურიზაციის ბუნებრივი პროცესი. 1980-იანი წლების ბოლოს კი ე.წ. „პერესტროიკის“ პერიოდში ხალხში ფესვგადგმულმა

⁴⁵ Bremer S.A. (ed.) (1987). The Global Model Computer Simulation of Worldwide Political and Economic Developments. Boulder (Colr).

ფასეულობებმა, საბჭოთა ხელისუფლების წლებში ძალდატანებით „დამარხულმა“ ტრადიციებმა თავი იჩინა და რეპრესიების მოხსნის პირობებში თვითგანახლების პროცესები სწრაფად განვითარდა, ეთნოპოლიტიკური მოქმედებების აქტივიზაციამ მმართველ ელიტაში განხეთქილება და საზოგადოებრივი სსრკ-ს დაშლა გამოიწვია.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია ოპოზიციის პრობლემის მეორე მხარეც, რომელმაც მოდერნიზაციის მიმდინარეობის პროცესში გამოვლინდა. ეს არის პოლიტიკურ პროცესში საზოგადოების ჯგუფების მონაწილეობის გააქტიურება, რაც საზოგადოების ორგანიზებულობის გარკვეულ დონეს გულისხმობს. საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზებულობის, ე.ი. მის მიერ შექმნილი ორგანიზაციებით (პარტიებით, გაერთიანებებით და ა.შ.) სახელმწიფოს კონტროლის უნარის მაჩვენებელია „პოლიტიკური კონკურენციის“ ინდექსი.⁴⁶ ეს მაჩვენებელი ტოტალიტარულ და ავტორიტარულ პოლიტიკურ რეჟიმებში ხასიათდება „კონკურენციის ჩახშობით ან არარსებობით“. საქართველოს ისტორიის საბჭოთა პერიოდში, განსაკუთრებით სტალინის დროს, სახელმწიფო პოლიტიკა საზოგადოებასთან მიმართებით უმთავრესად ელიტურ მხარდაჭერას - „ნომენკლატურულ“ კონსოლიდაციას - ემყარებოდა; ამით სახელმწიფო იძულების და რეპრესიების ისეთი მასშტაბით განხორციელების შესაძლებლობას იძენდა, რომელიც გამორიცხავდა ყოველგვარი პოლიტიკური ოპოზიციის არსებობას, ოპოზიცია სისტემის პათოლოგიად ცხადდებოდა და არა პოლიტიკური ცხოვრების ნორმად. და მაინც, ორგანიზების ის მინიმალური დონე, რაც მასობრივი მოქმედების განსახორციელებლად არის საჭირო, მანიფესტირებადი ოპოზიციის წარმოშობის პირობაა. გამოკვეთილი სტრუქტურირებული ინტერესების ინსტიტუციონალიზირებული ოპოზიციური ორგანიზაციების (პარტიების, მოძრაობების და ა.შ.) არსებობა ან არარსებობა, რომლებსაც უნარი ექნებათ თავის გარშემო დააჯგუფონ არსებული მდგომარეობით უკმაყოფილონი და პოლიტიკურ ნაკადში მოაქციონ ჯგუფების „კოლექტიური ქცევები“ - არის *სწორედ პოლიტიკური მობილიზაციის მექანიზმი*. პოლიტიკური მობილიზაცია არის ლატენტური ოპოზიციის მანიფესტირებად ოპოზიციად გარდაქმნის მექანიზმი. მობილიზაცია არის ორგანიზაციის ან ლიდერების ჯგუფის მიმართ საზოგადოების ამა თუ იმ ჯგუფის ლოიალურობის უზრუნველყოფით „კოლექტიური ქცევისთვის“ მზაობის გაზრდის პროცესი.⁴⁷ მობილიზაციით ხდება ძველი სოციალური, ეკონომიკური და

⁴⁶ Gur T.R. (1978) Comparative Studies of Political Conflict and Change: Cross National Datasets. Ann Arbor (Mich).

⁴⁷ Camsson W.A. (1974). The Strategy of Social Protest. Homewood (Ill).

ფსიქოლოგიური ვითარებების ძირითადი მასივის მოშლა და სოციალიზაციის და ქცევის ახალი მაგალითების მიმართ ინდივიდების აღქმის უზრუნველყოფა. მობილიზაციის პროცესი მოიცავს როგორც (1) ოპოზიციის პოტენციალის შექმნას, ასევე (2) ოპოზიციის პოტენციალის გააქტიურებას. პირველი გულისხმობს „კოლექტიური ქცევის“ მიმართ ჯგუფის მზაობის გაჩენას, მეორე კი - კონკრეტულ აქციებში იმ პირთა მიზიდვას, რომლებსაც უკვე გააჩნიათ ჯგუფის მიმართ გარკვეული მოვალეობები, რაც ჯგუფის ორგანიზაციის აუცილებელ დონეს ითვალისწინებს.

„დადლილობის ეფექტი“. მობილიზაციის საპირისპირო მხარეა ე.წ. „დადლილობის ეფექტი“, რომელიც გვიხსნის დროთა განმავლობაში როგორც რაციონალური, ასევე ირაციონალური სახის მოტივების ზემოქმედების შედეგად მანიფესტირებადი ოპოზიციის დონის შემცირების ფენომენს. ხანგრძლივი ემპირიული დაკვირვებები და სოციოლოგიური კვლევებიც ნათლად აჩვენებს, რომ, თავისი მაქსიმალური მნიშვნელობის, პიკის მიღწევის შემდეგ ოპოზიციის ინტენსივობას დროთა განმავლობაში ავტომატურად დადმასვლის ტენდენცია აქვს. მაგალითად, ითვლება, რომ კონფლიქტის 10 წლით გაჭიანურების დროს მისი მოგვარების ალბათობამ შესაძლოა მხოლოდ „დადლილობის ეფექტის“ ხარჯზე მიაღწიოს პროპორციას 9:10, მაგრამ ეს პროპორცია მხარეთა ძალისმიერი ურთიერთქმედების პირობებში მკვეთრად ეცემა 1:10, რაც მათ მობილიზაციას გულისხმობს.⁴⁸

პოლიტიკური მობილიზაციის მექანიზმის დეფორმაცია. ქართულ საზოგადოებაში, ტრადიციონალიზმის შენარჩუნების პირობებში, იმის გამო, რომ პოლიტიკური ორგანიზების ფუნქციებს უფრო ხშირად მმართველი ელიტები ასრულებენ, მიმდინარეობს პოლიტიკური მობილიზაციის მექანიზმის დეფორმაცია. საქართველოში მიმდინარე მოდერნიზაციის პროცესს ელიტები მატერიალური და სტატუსური რესურსების გადასანაწილებლად თავის სასარგებლოდ იყენებენ. საზოგადოებრივ ინსტიტუტებს ფაქტობრივად ჩაენაცვლება სახელმწიფო ინსტიტუტები, რასაც არ შეიძლება არ მოჰყვეს სოციალური პროცესების ხელოვნური პოლიტიზაცია. ამის შედეგად იზრდება ძალდატანებით პოლიტიკური სისტემის დესტაბილიზაციის ალბათობაც, ვინაიდან პოლიტიკური მობილიზაციის მექანიზმის ხელოვნური გააქტიურება, რაღაც დარენდორფის თქმით, არღვევს მოდერნიზაციის მიმდინარეობის პროცესში ჩამოყალიბებულ ბუნებრივ ბალანსს „ხელისუფლებაში ჩართულ ან ხელისუფლებიდან ამორთულ“ ჯგუფებს და ორგანიზაციებს შორის. ამ

⁴⁸ Mason T.D., Felt P.J. (1996 (4)).How Civil Wars End: A Rational Choice Approach // The Journal of Conflict Resolution, vol 40.

კონტექსტით, პოლიტიკური ოპოზიცია არის „ხელისუფლებიდან ამორთული“ ჯგუფი (ორგანიზაცია). ამასთან, ამ ჯგუფის თვითორგანიზების უნარი, რაც შესაძლებელია მხოლოდ გაერთიანების თავისუფლების არსებობის შემთხვევაში, „ნორმალური“ პოლიტიკური პროცესის სტანდარტია. საპირისპირო შემთხვევაში, მაგალითად, ტოტალიტარულ საზოგადოებაში, არსებული ხელისუფლებითი ურთიერთობებით უკმაყოფილება ლატენტური რჩება, ამ პირობებში პოლიტიკური სისტემის შესაძლო შეცვლასთან დაკავშირებული ნებისმიერი მოვლენა თუ ამბავი, განუჭვრეტელ, არაკონტროლირებად და უფრო ხშირად ძალდატანებით ხასიათს იძენს.

ქართული საზოგადოების სტრუქტურუზაციის და ორგანიზებულობის ნორმალური პროცესის დაუსრულებლობას მოწმობს პარლამენტში პარტიული სიით კენჭისყრის შედეგები. ჩვენში „მემარჯვენეობას“ და „მემარცხენეობაზე“ მსჯელობა ძალზე პირობითია და საერთოდ მათ შორის რაიმე პროპორციაზე საუბარიც ძნელია. თუმცა, სოციალური ფონი საშუალებას იძლევა ითქვას მემარცხენეების სასარგებლოდ არსებულ პროპორციაზე. მემარცხენეთა მიზანდასახულობა კი „სოციალური სამართლიანობის“ მიღწევაა. საყურადღებოა, რომ განვითარებად ქვეყნებში ეს ბალანსი საშუალოდ გამოიხატება პროპორციით 45:55, თანამედროვე განვითარებულ საზოგადოებაში კი - 51:49, რასაც საზოგადოების და სახელმწიფოს დონეზე მოსდევს ქმედუნარიანი მოსახლეობის ნახევარზე მეტის თანხვედრი ინტერესების თვითგანახლება, რომლებიც გამიზნულია თავისი საბაზრო მოთხოვნილებების დამოუკიდებლად დაკმაყოფილებაზე, ხოლო საბოლოო ჯამში საზოგადოების და სახელმწიფოს მიერ განვითარების სტრატეგიის აღქმაზე.

საზოგადოების განვითარებულობის დონეს მოწმობს ლიბერალიზმის, რადიკალიზმის და კონსერვატიზმის იდეოლოგიების ელემენტების თანაფარდობა, რომლებიც განვითარებულ საზოგადოებაში გამოიხატება პროპორციით 40:10:50, განვითარებად საზოგადოებაში 25:45:30. საქართველოში ამ მიმართებით მდგომარეობა გასარკვევია. ვფიქრობთ, ლიბერალური განზომილებით საქართველო განვითარებადი საზოგადოების დონეზეა, რადიკალური განზომილებით - ხასიათდება არსებულ წესრიგთან თავისი მოსახლეობის უმეტესობის ანტაგონისტური უთანხმოებით, კონსერვატიული თვალსაზრისით - უაღრესად სუსტი მემკვიდრეობით განვითარების პროცესში. დღევანდელი ქართული საზოგადოების ჯგუფური სტრუქტურუზაციის დაუსრულებლობა და „არანორმალურობაც“ კი თავს იჩენს მის დაბალ შეკავშირებულობაში - საქართველოში „კონსენსუსური“ კულტურის მხარდამჭერები „პოლარიზებული“ პოლიტიკური კულტურის მომხრეებს მნიშვნელოვნად აჭარბებს. ეს იმას ნიშნავს, რომ რადიკალურ

პარტიებს უფრო მეტი ამომრჩეველი ჰყავთ. საყურადღებოა, რომ განვითარებად ქვეყნებში „პოლარიზებული“ და „კონსენსუსური“ პირების მიმართება შეადგენს 45:25, თანამედროვე საზოგადოებებში ეს მაჩვენებლები გამოიხატება პროპორციით 10:55.

ოპოზიციის „მოთხოვნები“. ოპოზიციის „კოლექტიური ქვეყის“ უმნიშვნელოვანესი ელემენტია მის მიერ გაცხადებული „მოთხოვნები“. არსებითად, პოლიტიკური პროცესების შინაარსი გამოიხატება იმით, რომ ოპოზიციური ჯგუფები და/ან ორგანიზაციები, მათი ლიდერების მიერ ფორმულირებულ ან მათ მიერ მიღებულ დოკუმენტებში ასახულ მოთხოვნებში აცხადებენ თავის მიზანდასახულობებს, ამოცანებს და ა.შ., რაც შემდგომ უკვე მოქმედებებით რეალიზდება. თუ „პოლიტიკა“ არის „წესრიგისა და სამართლიანობის“ მიღწევასთან დაკავშირებული მოქმედება, მაშინ, გასაგებია, რომ ოპოზიციის „პოლიტიკური“ მოთხოვნების ობიექტი „სახელმწიფოა“, რომელსაც ებრძვის ხელისუფლებისთვის, ე.ი. კონკურენციაში ერთვება „წესრიგის და სამართლიანობის“ უზრუნველყოფის ფუნქციების შესასრულებლად. ამიტომ ქვეყანაში ამჟამინდელი ოპოზიციის მოთხოვნების ინტერპრეტაცია გულისხმობს პოლიტიკური მობილიზაციის მექანიზმის გაგებას ისეთი პრობლემების გათვალისწინებით, როგორიცაა: ქართული საზოგადოების სოციოკულტურული იდენტობა; ცივილიზაციური პროცესის განვითარების უთანაბრობა; მმართველი „ელიტის“ მასებისგან მოწყვეტა; პიროვნების სოციალური ხასიათის ტიპი; სოციალური სტრუქტურის ტიპი; პოლიტიკური პრობლემატიკის პრიორიტეტულობა; ლეგიტიმური მოთხოვნების დომინირება.

ცივილიზაციური განვითარების უთანაბრობის პროცესი, სოციოკულტურულ იდენტობასთან ერთად ის მახასიათებლებია, რომლებიც ქართული მენტალიტეტის „სპეციფიკას“ ხსნის. ადამიანთა ერთობები, როგორც ერთიანი კაცობრიობის ნაწილები, მართალია ობიექტურ დროში კი თანაარსებობენ, განიცდიან ერთი და იგივე გარე ზემოქმედებას, მაგრამ მათ მაინც თავისი „ისტორიული“ დრო აქვთ, ამდენად ისინი ერთმანეთის მიმართ განსხვავებულ, ზოგჯერ კი - კონფლიქტურ მდგომარეობაში ექცევიან. თუ სოციოლოგიური გამოკითხვების შედეგებს მოდერნიზაციის პროცესის იდეოლოგიურ, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ფაზებად პერიოდიზაციასთან შევაჯერებთ, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სოფლის მოსახლეობა უფრო განვითარების ტრადიციულ დონეზე რჩება; ქალაქის ჯგუფები საქართველოში, მართალია აქტივობის სხვადასხვა ხარისხით, უკვე მონაწილეობენ მოდერნიზაციის პროცესში; არაქართული ეთნოჯგუფები, მათ შორის ქალაქისა, საუკეთესო შემთხვევაში, მოდერნიზაციის იდეოლოგიურ ეტაპებზე - განვითარების სტრატეგიის არჩევანის სტადიაზე - იმყოფებიან; რაც შეეხება ქალაქის ქართულ ეთნოსს,

ის იმყოფება მოდერნიზაციის პოლიტიკური ფაზის დასაწყისში - თანამედროვე სახელმწიფოს, როგორც განვითარების ინსტრუმენტის შექმნის სტადიაზე; ქართული საზოგადოების ყველა ჯგუფი შორსაა მოდერნიზაციის ეკონომიკური ფაზისგან.

რაკილა თითოეული ჯგუფი თავის ქმედებას ფასეულობათა საკუთარ სისტემაზე დამყარებით და ზოგჯერ ფორმალურად დადგენილი წესრიგის საწინააღმდეგოდ ახორციელებს, ქვეყანაში წარმოიშება „ფასეულობების კონფლიქტის“ სისტემა, რომლებიც სოციალურ, მის კვალად კი - პოლიტიკურ არასტაბილურობას ინიცირებენ. მაგალითად, განსხვავება მთისა და ბარის მოსახლეობის სოციოკულტურული განვითარების დონეებს შორის უზარმაზარია და დროის ინტერვალში გადაყვანით ასწლეულობით იზომება, რაც ადასტურებს „ფასეულობათა კონფლიქტის“ არსებობას მოსახლეობის ჯგუფებს შორის. „ფასეულობათა კონფლიქტის“ კიდევ ერთი წყაროა მმართველი ელიტისგან ქვეყნის მოსახლეობის სოციო-კულტურული გაუცხოება. ეს ამცირებს ხელისუფლებასა და საზოგადოებას შორის თანხმობის მიღწევის შესაძლებლობას, ქვეყანაში სტაბილური პოლიტიკური განვითარების მდგრადობას. ერთი მხრივ, თითქოსდა ელიტის სოციო-კულტურული დაწინაურება მას აძლევს საშუალებას ეფექტიანად გაუძღვეს საზოგადოების განვითარების პროცესს. მეორე მხრივ კი განვითარების მხარდაჭერით ასეთი „ბელადები“ შორდებიან ხალხს და თავის სტატუსს, ზოგჯერ თავის სიცოცხლესაც კი საფრთხეს უქმნიან, რადგან მეტოქეები, რომელთათვისაც საკუთარი კარიერის ინტერესები საზოგადოების განვითარების მოთხოვნილებებზე უფრო მნიშვნელოვანია, ტრადიციულ მასასთან ყოველთვის უფრო ახლოს არიან და, ამდენად, პოლიტიკურად უფრო მომგებიან პოზიციებზე იმყოფებიან. ამით უნდა აიხსნას ის ფაქტი, რომ ელიტა ხშირად პოლიტიკური (მათ შორის ეთნოპოლიტიკური) კონფლიქტების ინიცირების წყაროა, რადგან ტრადიციული საზოგადოების პოლიტიკური ინდიფერენტულობის და მის მიერ გაცხადებული „დამოუკიდებლობის“ და „სუვერენიტეტის“ მოთხოვნების ირგვლივ ელიტა „კოსოლიდაციის“ პრაქტიკულად ერთადერთი საშუალებაა. ამისთვის ელიტა ზოგჯერ ოპოზიციის რიგებში კრიმინალური დაჯგუფებების ჩართვაზეც უარს არ ამბობს, ეს უკანასკნელი კი ქვეყნის მოსახლეობის მარგინალიზაციის შედეგად საკმაოდ გაზრდილია.

პიროვნების სოციალური ხასიათის ტიპი. საქართველოში ცივილიზაციის დამკვიდრების პროცესები სხვადასხვა ტემპით მიმდინარეობს. შესაბამისად, სოციალური ხასიათის აზროვნების ტიპი, ამერიკელი სოციოფსიქოლოგის დ. რისმანის ტერმინოლოგიით თუ ვისარგებლებთ, წარმოდგენილია: „ტრადიციულად ორიენტირებული“ პიროვნებით („ინდიფერენტებით“), რომელიც დასავლეთ ევროპაში XVI

საუკუნეში ბატონობდა; „შინაგანად ორიენტირებული“ პიროვნებით („მორალისტები“), რომლებიც იქ XVII საუკუნეში დამკვიდრდნენ; „გარეორიენტირებული“ პიროვნებით, რომელიც აშშ-სა და დასავლეთ ევროპაში ომისშემდგომ პერიოდში წარმოიშვა.⁴⁹ ტრადიციული ტიპის ადამიანები სოციალური ხასიათით პოლიტიკურად ინდიფერენტულნი არიან, თავისი საბაზრო მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიმართ აქვთ მინიმალური მოლოდინები, გამოირჩევიან ეთნორელიგიური „სიმბოლოების“ თავყვანისცემით და „ბელადის“ ავტორიტეტისადმი დაქვემდებარებით. ამიტომ, ტრადიციულად ორიენტირებული მოსახლეობის ოპოზიციის მობილიზაციური პოტენციალის წყაროა არა იმდენად სოციალურ-ეკონომიკური „შეჭირვება“, რასაც კონფლიქტური ქცევის ასახსნელად მოდერნიზებულ საზოგადოებაში პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც არსებული ხელისუფლებისგან ადამიანთა გაუცხოება.

ამ კონტექსტით გაბრიელ ალმონდის მიერ დამუშავებული „პოლიტიკური კულტურის“ ტიპოლოგია,⁵⁰ რომელიც ერთმანეთისგან განასხვავებს „შინმჯდომთ“, პოლიტიკური პროცესების პასიურ „სუბიექტებს“ და მის აქტიურ „მონაწილეებს“, საშუალებას იძლევა დავადგინოთ საქართველოში სოციალური ხასიათის სხვადასხვა ტიპის პიროვნებების მიახლოებითი თანაფარდობა პოლიტიკური პრობლემატიკისადმი მათი მიმართების გათვალისწინებით. ქართულ საზოგადოებაში სახეზეა „ინდიფერენტების“ და „შინაგანად (ინტრა)ორიენტირებული მორალისტების“ მეტისმეტი გავრცელება, რაც ამჟამად ქალაქის მოსახლეობის ნახევარზე მეტია და სოფლის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილია, ეს კი 1970-იანი წლების ავტორიტარულ პორტუგალიაში არსებული სიტუაციის ანალოგიურია. იმ პერიოდში პორტუგალიის პოლიტიკურად აქტიური (არათანამედროვე) მოსახლეობის ხვედრითი წილი შეადგენდა მხოლოდ 10%, პასიური (თანამედროვე) მოსახლეობისა - დაახლოებით 60% და ინდიფერენტული (ტრადიციული) მოსახლეობისა - დაახლოებით 30%.

სოციალური სტრუქტურის ტიპი. ტრადიციული საზოგადოებისთვის დამახასიათებელი სოციალური სტრუქტურის ტიპია იერარქიულად აგებული სოციალური ურთიერთობების სისტემა, ე.ი. გამარტივებული ვერტიკალური სტრუქტურა, სადაც ზემოთ მცირერიცხოვანი მმართველი კლასია, ქვემოთ კი - პოლიტიკურად ინდიფერენტული არაორგანიზებული

⁴⁹ Riesman D. With Glazer N., Denney R. (1961). The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character. New Haven.

⁵⁰ Almond G. (ed.) (1974). Comparative politic Today: A World View. Boston, P. 50.

და ეთნოკულტურულად წინააღმდეგობრივი მასა. ტრადიციული საზოგადოებისგან განსხვავებით თანამედროვე საზოგადოება, ერთი მხრივ, ანგრევს სოციალური ურთიერთობების იერარქიას, მეორე მხრივ კი, გადადის ჰორიზონტალურ ურთიერთობებზე, რომლის ფარგლებშიც მას თავდაპირველად მხოლოდ ე.წ. ურთიერთობების რეალისტური ტიპი აითვისებს, იმისათვის, რომ სამომავლოდ სოციალური ურთიერთობების პლურალისტური სტრუქტურა შექმნას.

ურთიერთობების რეალისტური ტიპი განვითარების პროცესში გიგანტური ნაბიჯია, განსაკუთრებით ქართულ საზოგადოებაში სტრუქტურიზაციის დაუსრულებლობის და არასაკმაო პოლიტიკური ორგანიზებულობის პირობებში, წარმოშობს სოციალური სისტემის სტრუქტურის, ყველა დონის „ატომიზაციის“ მოვლენას. აქედანაა - ქართულ საზოგადოებაში დღეს გაბატონებული ეგოცენტრულობა, რომელიც გამოიხატება სოციალურ სფეროში მოქალაქეთა „ინდივიდუალიზაციით“, ეკონომიკურ სფეროში - მათი „მერკანტელურობით“, პოლიტიკურ სფეროში კი - ცალკეული ეთნოგენური ჯგუფების ბაზაზე სახელმწიფოს „ნაციონალიზაციით“. ეს იმას ნიშნავს, რომ დღევანდელ საქართველოში ოპოზიციისთვის დამახასიათებელია: (1) პოლიტიკური პრობლემატიკის პრიორიტეტულობა, მათ შორის ეკონომიკური პრობლემების მიმართ. (2) ლეგიტიმური მოთხოვნების დომინირება პოლიტიკური საკითხების ფარგლებში.

საზოგადოების „აღშფოთება“. საზოგადოების „აღშფოთების“ ინტერპრეტაციისას პრობლემების სამი კომპლექსი გამოიყოფა: კოლექტიური ქცევის საბაზისო მოდელები; ოპოზიციის „მოთხოვნების“ და მისი ფიზიკური ქცევის ურთიერთკავშირი და ოპოზიციის „აღშფოთების“ პოლიტიკური კონტექსტი. ურთიერთობების რეალისტური ტიპისთვის დამახასიათებელია სოციალური ქცევის სტატუსური მოდელი, რომელიც ორიენტირებულია სოციალური სისტემის მონაწილეების ძალთა ბალანსზე, თავის ველში მოაქცევს ძალადობას მხოლოდ კონფლიქტის გადაჭრის Ultima ratio (ბოლო საშუალების) სახით და ამიტომ მათი რეგულირების სტრატეგიაზე გადის ამა თუ იმ მორალური, სამართლებრივი ან პოლიტიკური „ქცევის წესებით“.

ე.წ. პოსტსაბჭოთა სივრცეში არსებული კონფლიქტების უმეტესობის ანალიზით დასტურდება აქ შემორჩენილი ტრადიციონალიზმის დიდი მასშტაბები, რადგან ეს კონფლიქტები ტრადიციული საზოგადოებისთვის მახასიათებელი ქცევის ჰეგემონური მოდელის განხორციელებაა. სახელდობრ, ეს მოდელია: ირაციონალურობასა და ელიტის პირად ინტერესებზე ორიენტაცია; რეჟიმულ კონფლიქტებთან შეთავსება და ეროვნულ-განმათავისუფლებელ კონფლიქტებზე სწრაფი გადასვლის

ტენდენცია; კონფლიქტის მხარეების მიერ „ნულჯამოვანი თამაშის“ სტრატეგიის ავტომატური არჩევა, რომელშიც ერთი მხარის მოგება მეტწილად მეორე მხარის წაგების ტოლფასია. ამასთან დაკავშირებით ჰეგემონური მოდელი ლეგიტიმური მოთხოვნებით ეთნიკური ჯგუფის ქცევის ინტერპრეტაციის საბაზო მოდელია, მაშინ როდესაც, სტატუსური მოდელი შეიძლება რეჟიმული მოთხოვნების მქონე სტატუსური ჯგუფების ქცევის ინტერპრეტაციის საფუძველი იყოს.

პოლიტიკური ოპოზიცია: კონცეფტური სურათი. „ჰიბრიდულ“ პოლიტიკურ რეჟიმებში პოლიტიკური ოპოზიციის საკვლევად⁵¹ საჭიროა არა იმდენად ახალი ტიპოლოგიის, რამდენადაც ერთგვარი კონცეფტური სურათის შექმნა, რომელიც სხვადასხვა სახეობის პოლიტიკური ოპოზიციის გამოვლენასთან ერთად, პოსტრანსფორმაციულ პერიოდში მათ დინამიკაზე დაკვირვების შესაძლებლობასაც შექმნიდა.

ამ სურათის „კოორდინატების ბადედ“ მიზანშეწონილია შეირჩეს, რ. დალის და გ. სმიტის მიხედვით,⁵² ორი ძირითადი პრობლემური განზომილება - *ოპოზიციათა მიზნები და საშუალებები*. ოპოზიციების მიზნები შეიძლება გამოისახოს კონტინუუმის სახით. მოცემული კონტინუუმის ერთ ბოლოზე განლაგდებიან ის პოლიტიკოსები, ჯგუფები და პარტიები, რომლებიც არ არიან წარმოდგენილნი მთავრობაში, მაგრამ მზად არიან შემთხვევისთანავე შევიდნენ მის შემადგენლობაში არა მხოლოდ რეჟიმის, არამედ - ზოგჯერ - მისი პოლიტიკური კურსის არსებითი ცვლილებების გარეშე. ხ. ლინცის⁵³ ტერმინოლოგიას თუ გამოვიყენებთ, აღვნიშნოთ ისინი „ნახევრადოპოზიციად“⁵⁴. მაშინ სკალის მოპირდაპირე ბოლოში აღმოჩნდება „პრინციპული“ ოპოზიცია⁵⁵, ე.ი. პოლიტიკური ძალები, რომლებსაც თუ ხელისუფლებას მთლიანად დაეუფლებიან თავისი მიზნების მიღწევის უნარი აქვთ (და, როგორც წესი, თუმცა არცთუ

⁵¹ Diamond L. (2002). Thinking about Hybrid Regimes. — *Journal of Democracy*, vol. 13, 1 2.; Levitsky S., Way L. 2002. The Rise of Competitive Authoritarianism. — *Journal of Democracy*, vol. 13, 1 2.

⁵² Dahl R. (1966b). Patterns of Opposition. — Dahl R. (ed.) *Political Oppositions in Western Democracies*. New Haven, L. 341-347; Smith G. (1987). Party and Protest: The Two Faces of Opposition in Western Europe. 59-63.

⁵³ Linz J. (1973). Opposition to and under an Authoritarian Regime: The Case of Spain. — Dahl R. (ed.) *Regimes and Oppositions*. New Haven, .:191

⁵⁴ ამგვარი ძალების განსაზღვრებისთვის სხვა ტერმინებსაც იყენებენ. მაგალითად, ფ. ბარგჰორნი უწოდებს მათ „ფრაქციულ“

ოპოზიციას (იხ.:Barghoorn F. 1973. Factional, Sectoral, and Subversive Opposition in Soviet Politics. — Dahl R. (ed.) *Regimes and Oppositions*. New Haven, L.], ლინცი კი მათ „კვაზიოპოზიციად“ მოიხსენიებს [Linz 1973: 191]

⁵⁵ Kirchheimer, 1957.

ყოველთვის, თავად რეჟიმს რადიკალურად გარდაქმნიან). ცხადია, რომ ამგვარი კონტინუუმი შესაძლოა ოპოზიციის ყველა ტიპს მოიცავდეს - როგორც „არასტრუქტურულს“, რომელიც პოლიტიკური კურსის ცალკეული ასპექტების ცვლილებაზე ორიენტირებული⁵⁶, ასევე „სტრუქტურულსაც“, რომელიც იბრძვის პოლიტიკური რეჟიმის შესაცვლელად (მაგალითად, აღმოსავლეთ ევროპის და სსრკ 1989-1991 წლების კომუნისტური რეჟიმების პერიოდის დემოკრატიული მოძრაობები).

გაცილებით რთულია პოლიტიკური ოპოზიციების საშუალებების კლასიფიკაცია. ამ მიმართებით ყველაზე ადექვატური მგონია ლინცის მიერ შემოთავაზებული ოპოზიციის დაყოფა ლოიალურ, ნახევრადლოიალურ და არალოიალურ ოპოზიციად. ლინცის თანახმად, ლოიალურ ოპოზიციას მიეკუთვნებიან ძალები, რომლებიც ლეგალური პოლიტიკური ბრძოლის გარეთ არ გადიან და უარყოფენ ძალადობას, არალოიალურს - ისინი, რომლებიც ფსონს დებენ ძალადობრივ ან არაკანონიერ მეთოდებზე ან მისი გამოყენებით იმუქრებიან.⁵⁷ ამ ტიპოლოგიის ამბივალენტურობის მიუხედავად (რასაც თავად ავტორიც აღიარებს),⁵⁸ ეს, თუნდაც გარკვეული დათქმით, შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს სხვადასხვა რეჟიმების პირობებში მოქმედი პოლიტიკური ოპოზიციების ორგანიზაციული კონცეფტუური სურათის აგებისას.

ახლა განვიხილოთ ის ფაქტორები, რომლებიც პოლიტიკური ოპოზიციების მახასიათებლებს და მათი ტრანსფორმაციის ტრაექტორიებს განსაზღვრავენ. აქ საკვანძო როლს ასრულებენ პოლიტიკური რეჟიმების თავისებურებები - მათი შეჯიბრებითობის ხარისხი და გაბატონებული პოლიტიკური ინსტიტუტების სპეციფიკა. მაგრამ, ეს კატეგორიები საჭიროებენ ოპერაციონალიზაციას. პოლიტიკური რეჟიმების შეჯიბრებითობა მჭიდროდ უკავშირდება პოლიტიკური ელიტის სტრუქტურას, მოცემული კონტექსტით - აქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ პოლიტიკურად ნიშნადი გადაწყვეტილებების მიღებაზე.⁵⁹ ამ სტრუქტურის ელემენტებია: ელიტების ინტეგრაცია (გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში თანამშრომლობის უნარი) და დიფერენცია (სხვადასხვა ჯგუფების ორგანიზაციული და ფუნქციონალური გამიჯვნა და მათი ფარდობითი ავტონომია ერთმანეთის და სახელმწიფოს მიმართაც).

⁵⁶ Dahl 1966b: 342

⁵⁷ Linz J. (1978). *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown, and Reequilibration*. Baltimore, L.: 27-38

⁵⁸ Linz 1978: 28

⁵⁹ Burton M., Gunther R., Higley J. (1992). Introduction: Elite Transformations and Democratic Regimes. — Higley J., Gunther R. (eds.): 10

შესაბამისად, შესაძლებელია ელიტის სტრუქტურის ოთხი ტიპი: *იდეოკრატიული* (მაღალი ინტეგრაცია, დაბალი დიფერენციაცია), *ფრაგმენტირებული* (დაბალი ინტეგრაცია, მაღალი დიფერენციაცია) და *კონსენსუსური* (მაღალი ინტეგრაცია, მაღალი დიფერენციაცია).⁶⁰ პირველი ტიპის ელიტის სტრუქტურა მდგრად არადემოკრატიულ რეჟიმებს ახასიათებს, მეოთხე კი - სტაბილურ დემოკრატიებს.

ზემოაღნიშნული ტიპოლოგია უშუალო კორელაციაშია ოპოზიციების მახასიათებლებთან. მაგალითად, ელიტების დაბალი ინტეგრაცია ასტიმულირებს პრინციპულ ოპოზიციას, მაშინ როდესაც, მაღალი ინტეგრაცია, პირიქით, ასეთ შესაძლებლობას არ იძლევა და უფრო ხელსაყრელია სამთავრობო ჯგუფებთან ოპოზიციის „ვაჭრობის“ კოოპერატიული სტრატეგიის განსამტკიცებლად.⁶¹ ანალოგიურადვე, ელიტების დაბალი დიფერენციაცია გამორიცხავს ლოიალურ ოპოზიციას, მაღალი კი, როგორც წესი, აქვეითებს არალოიალურობის პოტენციალს. გამონაკლისია „პოლარიზებული პლურალიზმის“,⁶² ე.ი. ფრაგმენტირებული ელიტის მოდელი. ამ შემთხვევაში ლოიალური ოპოზიციის კრიზისის პირობებში ლოიალურმა ოპოზიციამ შესაძლოა ადგილი დაუთმოს ნახევრადლოიალურს, რომელმაც შესაძლებელია ძირი გამოაცალოს დემოკრატიულ რეჟიმს.⁶³

ინსტიტუციურ ფაქტორებიდან ოპოზიციის მახასიათებლებზე ყველაზე მეტ გავლენას ახდენს ტრადიციული განსხვავება საპარლამენტო და საპრეზიდენტო სისტემებს (და მათ ცალკეულ ქვესახეობებს) შორის.⁶⁴ საპრეზიდენტო და შერეული, საპრეზიდენტო-საპარლამენტო სისტემები, რომლებიც აგებულია პრინციპზე „გამარჯვებული იღებს ყველაფერს“,⁶⁵ პრინციპული ოპოზიციის განვითარების ნიადაგს ქმნის. თავის მხრივ, საპარლამენტო რეჟიმები ხელს უწყობენ სამთავრობო ჯგუფებთან ოპოზიციის „ვაჭრობას“ კოალიციური და კორპორაციული სტრატეგიის

⁶⁰ Higly J., Bayulgen O., George J. (2003). *Political Elite Integration and Differentiation in Russia*, - Steen A., Gel'man V. (eds) *Elites and Democratic Development in Russia*. L., N.Y.: 12-14

⁶¹ Dahl 1966b: 344-345

⁶² Sartori G. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Vol.1. Cambridge.

⁶³ Linz J. (1978). *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown, and Reequilibration*. Baltimore, L.

⁶⁴ იხ. დაწვრილებით: Shugart M., Carey J. 1992. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge.

⁶⁵ Linz J. 1994. Presidential or Parliamentary Democracy: Does it Make a Difference. — Linz J., Valenzuela A. (eds.) *The Failure of*

განსამტკიცებლად.⁶⁶ პრინციპული ოპოზიციის პოტენციალს ამცირებს პროპორციული საარჩევნო სისტემა (მაჟორიტარულის საპირწონედ), აგრეთვე დეცენტრალიზაცია და ფედერალიზმი. ამ ფაქტორების - ელიტის სტრუქტურის და ინსტიტუციური ცვლილებების დინამიკის - კონსტელაცია იძლევა პოლიტიკური ოპოზიციის ევოლუციის დეტერმინანტებს.

რა თქმა უნდა წარმოდგენილი მოდელი მხოლოდ ზემოთ აღწერილი მახასიათებლებით როდი შემოიფარგლება. მას არც რაიმე განსაკუთრებულობაზე აქვს პრეტენზია და არც სხვა შესაძლო მიდგომებს გამორიცხავს. ამავდროულად, ეს მოდელი გათვლილია ემპირიული მასალებით კორექტირებაზე, პოლიტიკური ოპოზიციის ანალიზის ეფექტიანი მოდელების და ქართული სახელმწიფოს სტაბილურობის მიღწევის ძიებაზე. დღევანდელი ფინანსური და სახელისუფლებო - ინსტიტუციური კრიზისის გამწვავების ურთიერთკავშირის პირობებში კი ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ცინცაძე სოსო. ქართული ოპოზიცია პროფილსა და ანფასში. – „მთელი კვირა“, 2009. 17 აგვისტო, № 219 (609)
2. Almond G. (ed.) (1974). Comparative politic Today: A World View. Boston.
3. Barghoorn F. 1973. Factional, Sectoral, and Subversive Opposition in Soviet Politics. - Dahl R.(ed.) *Regimes and Oppositions*. New Haven, L.
4. Bremer S.A. (ed.) (1987). The Global Model Computer Simulation of Worldwide Political and Economic Developments. Boulder (Colr).
5. Blondel J. (1997). Political Opposition in the Contemporary World, — *Government and Opposition*, vol. 32, 4.
6. Burton M., Gunther R., Higley J. (1992). Introduction: Elite Transformations and Democratic Regimes. — Higley J., Gunther R. (eds.).
7. Camsson W.A. (1974). The Strategy of Social Protest. Homewood (Ill).
Dahl R. (ed.) (1966a). *Political Oppositions in Western Democracies*. New Haven, L.; Dahl R. (ed.)
1973. *Regimes and Oppositions*. New Haven, L.
Dahl R. (1966b). Patterns of Opposition. — Dahl R. (ed.) *Political Oppositions in Western Democracies*. New Haven, L.
Dahl R. (1966c). Some Explanations. — Dahl R. (ed.) *Political Oppositions in Western Democracies*. New Haven, L.
Diamond L. (2002). Thinking about Hybrid Regimes. — *Journal of Democracy*, vol. 13;
Levitsky S., Way L. 2002. The Rise of Competitive

⁶⁶ Dahl 1966b: 344-345. ზოგიერთ ავტორს მოცემული გარემოება ოპოზიციის „გაქრობის“ დასტურად მიაჩნია.

Government and Opposition, (1997). vol. 32.

Gur T.R. (1978) Comparative Studies of Political Conflict and Change: Cross National Datasets. Ann Arbor (Mich).

8. Higly J., Bayulgen O., George J. (2003). Political Elite Integration and Diferentiation in Russia, - Steen A., Gel'man V. (eds) *Elites and Democratic Development in Russia*. L., N.Y.
9. Kirchheimer O. (1957). The Waning of Opposition in Parliamentary Regimes. — *Social Research*, vol. 24.
10. Kolinsky E. (ed.) (1987a). *Opposition in Western Europe*. L., Sydney.
Kolinsky E. (1987b). Introduction. — E.Kolinsky (ed.) *Opposition in Western Europe*. L., Sydney.
11. Levitsky S., Way L. 2002. The Rise of Competitive Authoritarianism. — *Journal of Democracy*, vol. 13.
12. Linz J. (1973). Opposition to and under an Authoritarian Regime: The Case of Spain. — Dahl R. (ed.) *Regimes and Oppositions*. New Haven.
Linz J. (1978). *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown, and Reequilibration*. Baltimore, L.
13. Mason T.D., Felt P.J. (1996 (4).How Civil Wars End: A Rational Choice Approach // The Journal of Konflikt Rezolution, vol 40.
Pulzer P. (1987). Is There Life After Dahl? — Kolinsky E. (ed.) *Opposition in Western Europe*. L., Sydney.
Riesman D. With Glazer N., Denney R. (1961). *The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character*. New Haven.
14. Sartori G. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis. Vol.1*. Cambridge.
Smith G. (1987). *Party and Protest: The Two Faces of Opposition in Western Europe*.
15. Shugart M., Carey J. (1992). *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge.